

Helsestasjon i Namsos 70 år

Noen betraktninger om helsebyggeprosjektet

John H. Stamnes

Den 27. oktober i 2020 er det 70 år siden Namsos Helsestasjon kunne starte opp. Da hadde kvinnene i Namdal Arbeiderpartis kvinneutvalg kommet i mål med det de i mange år hadde strevd for å få til. Stasjonen var oppsatt i den gamle doktorgården i Sverresgate, hvor to prektige rom var pusset opp, innredet og utstyrt med noen aldeles nydelige instrumenter.

Denne artikkelen tar for seg noe av forhistorien til, og etableringen av Helsestasjon i Namsos i 1950. Som i andre sammenhenger innenfor helsevesenet hadde også denne tilblivelse en forhistorie der mange, spesielt kvinner, gikk foran og viste vei som aktive og initiativrike helsebyggere for å bedre folkehelsa. Her blir det lagt spesiell vekt på innsatsen til arbeiderkvinnenes og Norsk Folkehjelps rolle for å få etablert Helsestasjon. Norsk Folkehjelp i Namsos var engasjert på mange områder. Her er søkelyset satt på et område. Det ble uttrykt at når enhver ville forstå hva denne Helsestasjonen ville bety for folkehelsens tjeneste, vil de også få sin takk. En skulle ønsket initiativtagerne fikk oppleve hva Helsestasjonen står for i dag.

Innledning

Første forsøket med Helsestasjon for spedbarn i Norge ble gjennomført i Oslo i 1906 på initiativ av professor i barnesykdommer, Axel Theodor Johannessen (1849 – 1926), hvis formål var bekjempelse av spedbarnsdødelighet.¹

Det var to forløpere til dagens Helsestasjoner, begge ble etablert rundt 1910. Det var barnepleiestasjoner, drevet av menigheter og spedbarns klinikker, satt i gang av Norske Kvinners Sanitetsforening. I noen byer etablerte Mødrehygienekontorene også Helsestasjoner. Landets første mødrehygienekontor ble åpnet i Oslo av arbeiderorganisasjonene.ⁱ Mødrehygienebevegelsen var tydelig sosialt orientert, og bar i seg ideen om å informere om seksualitet, prevensjon, abort, svangerskap og spedbarnskontroll. Man ønsket å bekjempe

ⁱ Begrepet mødrehygiene har for lengst er gått ut av språket, men det omfattet først og fremst det som hadde med seksualitet, barnebegrensning, fødsel og spedbarnsstell å gjøre.

uvitenhet på disse områdene som ble betraktet som en trussel spesielt mot arbeiderkvinner helse. I de første årene ble det arbeidet med store vansker. Fødselsregulering ved hjelp av forebyggende midler har en broket historie av både religiøse, medisinske, sosiale og humanitære grunner. Hoel skrev at såvel religiøse fordommer som uvitenhet førte til flere angrep på kontoret.²

Radikale kvinner tok til orde for at barnebegrensning måtte til for å skape velferd for kvinner og barn. Man mente en skulle tilstrebe å la kvinnene selv avgjøre hvor mange barn de ville ha. For andre var dette uhørt, og ble mye omdiskutert og ikke minst kritisert. Mange fryktet for at det ville føre til usedelighet, trussel mot ekteskapet og mot Gud. Tidligst ute med fødselsregulering var Holland i 1881, hvor det første mødrehygienekontor eller «mother clinic» ble opprettet, der sykepleiere bl.a. kunne gi veiledning i «preventiv teknikk». Alle mødrehygienekontorene som fulgte på, ble i stor utstrekning opprettet med hjelp av arbeiderorganisasjonene. De bidro med opplysning og arbeidet aktivt for utbredelse av preventive midler for å lette befolkningens vanskeligheter. Den sentrale personen her hjemme var godseierfruen Katie Anker Møller. Med våkent øye observerte hun ulykkelige kvinneskjebner, som fikk henne til å forstå at barnebegrensning var viktig for å skape en bedre livssituasjon for svake grupper.³ Dette var nok en strategi som spesielt arbeiderbevegelsens kvinner følte seg tiltrukket av. Nic. Hoel (senere Waal) hevdet at mødrehygienekontorene i overveiende grad ble søkt av mødre som levde under forhold hvor regulering av barnetallet av medisinske eller sosialhygieniske grunner var mest indisert. Særlig var begrensning i første del av 1930 årene med stor arbeidsløshet og dårlig økonomi viktig. Hoel stilte seg uforstående til at ugifte i stor utstrekning skulle nektes opplysning i preventiv teknikk spesielt fra religiøst hold.⁴ Dette skulle også i Namsos bli en vanskelig sak. Offisielle normer godtok ikke på den tid de mest effektive midlene til å oppnå færre fødsler. Antydninger fra kvinner om å befri seg fra alt for store arbeidsbyrder med en stor barneflokk, i den hensikt å bruke sine evner på andre områder enn det tradisjonelle hustru og morsarbeidet eksisterte i første del av århundret bare i de øverste sosiale lag.⁵

I 1941 ble mødrehygienekontorene stengt av okkupasjonsmakten på anmodning av Nasjonal Samlings kvinnegruppe, slik det også skjedde i Tyskland etter Hitlers maktovertakelse i 1933. Det ble forbudt å drive prevensjonsopplysning, nå skulle folketallet økes. Det nasjonalsosialistiske partiet innførte tidlig i sine lover at den som forsøkte å hemme det tyske folks fruktbarhet ved å propagandere for fødselsregulering eller benytte fødselsregulerende midler kunne bli dømt til tukthus og i vise tilfeller dødsstraff.⁶

I dag er man kommet dit at få stiller spørsmål ved om kvinner foretrekker utdanning og karriere. Velferdsstatens fremvekst har endret disse spørsmål, ikke minst at kvinnes egne vurderinger skulle tillegges vekt. Tanken og aksepteringen om seksualitet som en verdi i seg selv er ny.

Norske Kvinners Sanitetsforening (NKS)

Den eldste frivillige humanitære organisasjonen, Norske Kvinners Sanitetsforening (NKS), ble stiftet i 1896, og driver fortsatt aktivt frivillig arbeid innenfor helse og sosialområdet med vekt på kvinners helse og livsvilkår i alle livsfaser. Organisasjonen vokste ut ifra bl.a. å være i beredskap i forbindelse med kvinnefrigjøringen, unionsoppløsningen og tuberkulosebekjempelsen og andre folkesykdommer. I perioden 1914 og fram til Helsestasjonsloven trådte i kraft i 1974 hadde N.K.S. opprettet og drevet ca. 650 Helsestasjoner for mor og barn. Namsos Sanitetsforening ble stiftet 1. november 1910 med ca. 100 medlemmer og husmor Bertha Karoline Hagemann som formann.ⁱⁱ Et tidlig mål var å skaffe byen en utdannet sykepleier som kunne hjelpe til i hjemmene under sykdom, og arbeide for å bekjempe tuberkulosen. Dette klarte de, og i tillegg hadde foreninga i 1920 årene egen barnepleier før Namdal sykehus i 1927 fikk opprettet egen fødeavdeling.⁷ Sanitetskvinnene har hele veien vært innovative, sett behov i sin samtid, og lagt opp arbeidet til det tidsaktuelle. Allerede fra oppstart hadde man som klar ideologi å arbeide gratis med forebyggende helsearbeid og gi informasjon om svangerskap, fødsel og barneoppdragelse.

På 1930 tallet skjedde en økt bevisstgjøring i det forebyggende helsearbeidet.

Allerede rundt 1900 ble det dannet kvinneorganisasjoner knyttet til arbeiderbevegelsen. I 1901 ble Arbeiderpartiets Kvinneforbund etablert i Kristiania. Da hadde det gått 11 år siden det første forsøk på kvinneorganisering ved stiftelsen av fyrstikkarbeidernes forening i 1889. Raskt kom de på banen i arbeidet for både stemmerett, familieplanlegging, bedring av mødres

ⁱⁱ Berta K. Hagemann var gift med Karl Emil Hagemann (1859. 1914) som var apoteker i Namsos (Aavatsmark (1914) Namsos. Byens anlegg og utvikling. Namsos: Utgitt efter foranstaltning av Namsos formandskap)

og barns helse, informasjon om sunt kosthold, moderne barneoppdragelse og seksualopplysning.ⁱⁱⁱ

Høsten 1930 slo for alvor den store verdenskrise som hadde begynt med krakket på New York-børsen i oktober 1929, inn i den norske økonomien. Prisene falt kraftig, og industriproduksjonen gikk ned. Mange ble arbeidsledige med påfølgende redusert tilgang på det meste. De som virkelig fikk føle dette på kroppen var arbeiderkvinnene, også i Namdalen. Til tross for en tung og strevsom hverdag tok initiativrike kvinner tak og organiserte seg ut ifra tanken om at sammen står man sterkere. Arbeiderkvinnene var kraftfulle reformatorer og strateger som både i mellom og etterkrigstiden ikke bare satte politikken ut i livet, men nokså selvstendig utformet den. De ville fremstå som veivisere til velferdssamfunnet. Kjente ideologer var kvinnene Katti Anker Møller og Kirsten Utheim Toverud som fikk stor betydning for, og ble foregangskvinner i bedringen av mødre og barns livsbetingelser og levekår. Ikke minst frontet de kampen for prevensjon, slik at kvinner selv skulle få bestemme over sitt seksualliv, selv avgjøre antallet barn de skulle få, og rett til å bestemme over sin egen kropp.^{iv} Kvinnene var på linje med Karl Evang, som mente at helsevesenet trengte en nyorientering i mere samfunnsmessig, sosial retning som han bl.a. publiserte gjennom «*Populært tidsskrift for seksuell opplysning*». For sitt bidrag ble Evang ofte beskyldt for ikke å respektere moralske normer og verdier gjennom sitt syn på prevensjon og ikke minst i abortspørsmålet, seksuallivet og barnebegrensning. Han argumenterte gjennom flere tiår mot misforståelser, unødig uvitenhet, lidelse, angst og skyldfølelse når det gjaldt kjønnslivet, som han mente var bundet av tidligere overleveringer. Mer enn skeptisk var han til at det borgerlige samfunns seksualkrav skulle være diktert fra prekestoler. Han unnlot heller ikke å angripe Hallesbys bok fra 1928 om «Den kristelige sedelære», som krevde at tilfredsstillelsen av kjønnsdriften er etisk berettiget bare i forplantningens tjeneste.^{8 v}

ⁱⁱⁱ Den 25. januar 1905 var det noen arbeiderkvinner i Namsos som samlet seg hos Johanna Hågensen for å starte en arbeiderkvinneforening, der foreningens første formann ble Johanna Hågensen. Møtene og andre arrangementer ble avholdt på Chr. Olsen salen. Til større arrangementer leides Arbeidersamfunnet eller Arbeiderforeningen. Foreningen hadde en håndskreven avis «Kvinnetanker», men alle årgangene strøk med under bombingene.

^{iv} Mødrehygienekontorene tok utgangspunkt i kvinnenes og mødrenes situasjon. I sin kjente tale fra 1915, «Moderskapets frigjørelse», gikk Katti Anker Møller for kravet om seksualopplysning og fri adgang til prevensjon, og foreslo å oppheve straffeloven §245 om tre års fengsel for abort.

^v Karl Evang (1902- 1981) var før krigen en omstridt mann, men valget av han som helsedirektør i 1938 skyltes først og fremst at han ville omforme helsevesenet i en mer samfunnsmessig og sosial retning, der, mødrehygiene, ernæring, idrettshygiene, seksualhygiene informasjon om abort var viktige områder (Andresen,

Utover i 1930- årene kan man tydelig ane påvirkningen av radikale ideer innen kvinnebevegelsen som var med på å forandre kvinners oppfatning av seg selv og sine muligheter. Bedring av arbeiderfamilienes forhold og deres helse ble et viktig krav, og dermed et insitament spesielt for arbeiderkvinneorganisasjonene til å aksjonere. Bakteppe var å bidra til en lettere hverdag spesielt for svake grupper som ville gi mer overskudd til å delta aktivt i utformingen av samfunnet og arbeidet med kvinners interesser og rettigheter.

Etablering av Norsk Folkehjelp i 1939

Norsk Folkehjelps opphav er arbeiderbevegelsen, og har hele tiden siden stiftelsen den 7. desember 1939 vært Landsorganisasjonens humanitære solidaritetsorganisasjon. Bak denne grunnleggelsen sto arbeidersaniteten etablert i 1932 sentralt. Dette førte helse og sanitetsarbeidet inn på arbeidsplassene hvor de tidligere helseorganisasjoner ikke hadde fått utrettet stort.⁹ Dette var arbeiderbevegelsens eget «Røde kors» som drev omfattende internasjonalt arbeid ved store internasjonale katastrofer, og har arbeidet etter mottoet «Solidaritet i praksis» som betyr at arbeidet bygger på samarbeid mellom likeverdige partnere, ikke veldedighet. Ifølge Thor Viksveen var de to slagkraftige samfunnsbyggerne Karl Evang og Rolf Hofmo viktige i etableringen av Norsk Folkehjelp.¹⁰

Gjennom hele historien har Norsk Folkehjelp hatt som tydelig plattform en rettferdig fordeling av makt og ressurser, i tillegg å arbeide for vern av liv og helse. Norsk Folkehjelp bygger på grunnpilarene, ungdomsarbeid, sanitet, forebyggende helsearbeid og internasjonalt arbeid. Organisasjonen er ifølge Viksveen partipolitisk nøytral, men tilhørigheten har alltid vært til venstre for sentrum. Videre tilføyde han at Norsk Folkehjelp var et produkt av den solidariske samfunnsånden som hersket innenfor arbeiderbevegelsen i årene opp mot krigsutbruddet. Bak dannelsen var det mange forhold som dannet et dystert og mørkt bakteppe og fikk betydning, nemlig Hitlers fremmarsj, Francos herjinger i Spania, og vinterkrigen mellom Finland og Sovjetunionen. I 2018 har organisasjonen omlag 15.000 medlemmer fordelt på 125 lokallag.

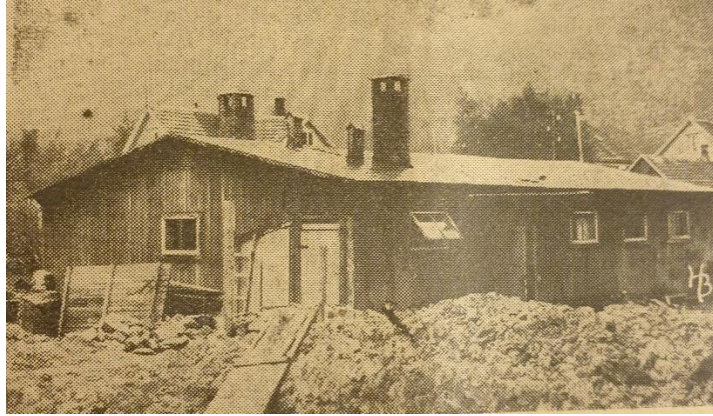
A., Kari Tove Elvbakken, K. (2017) Karl Evang og mødrehygienesaken. Om lojalitet, nøytralitet og faglig uavhengighet i helseforvaltningen (1938-1972). *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 02(Volum 33).

Etterkrigstid

Arbeiderpartiets valgprogram hadde høsten 1947 som mål å fremme folkehelsen gjennom allsidig veiledning i husmoryrket og kunne etablere et sunt kosthold som et viktig ledd i bekjempelsen av folkesykdommene. Videre ser man at det var et sterkt ønske om Helsestasjoner i alle kommuner med kyndig personale og tidsmessig utstyr.¹¹ Karl Evang var blant de som hadde stor tro på Helsestasjoner, ved at de ga det forebyggende helsearbeid en fremtredende plass i befolkningen, og dermed var et senter for helseopplysningsvirksomhet.¹²

Krigen satte oss tilbake, nazistisk vanstyre og terror medførte nedbryting av viktige deler av vårt helsestell. Befolkningens sunnhet ble svekket ved feilernæring og underernæring selv om vi både fysisk og psykisk stod bedre rustet enn mange andre folk. Norsk Folkehjelp ble forbudt, mødrehygienekontorene ble stengt, og Førerprinsippet ble innført i helserådene. Gjenreising av folkehelsen og en videreføring av, og utbygging av det norske helsestellet, kom derfor i første rekke av de saker som måtte løses etter krigen. Det viktigste leddet ble å øke befolkningens motstandskraft mot sykdommer gjennom å bedre kosthold, bedre bolig og arbeidsforhold. Etter krigen betraktet de fleste land i Europa seg ranet. Ifølge Nordtrønderen ble Norge plyndret for 20 milliarder.¹³ Namdal Arbeiderblad på sin side hevdet at «*Tyskerne ruinerte alt det Thornes hadde utrettet for Namsos*».¹⁴ Boligproblemene i Namsos ble kort tid etter krigen beskrevet som store, og det var ingen overdrivelse. Ikke mindre enn 140 familier med til sammen 440 personer måtte skaffes leiligheter.¹⁵ Man vurderte det dit hen at dersom man ikke klarte å skaffe hus til de mange husløse til vinteren 1945-46 ville man oppleve en katastrofe.

Flere avisreportasjer kunne i årene etter krigen rapportere om at mange i Namsos bodde og levde under kummerlige forhold som kunne være en trussel mot barn og voksnes helse og velvære. Det fantes synlige bevis på at mange mennesker bodde både uanstendig og uansvarlig. Husnøden hadde gjort enkelte folk både fortvilte og apatiske.¹⁶

Nordtrønderen skrev 14. juli 1947 under dette bildet at «*huset må i dag tas i bruk som midlertidig bolig for en større familie. Boligen er flankert av søppel, plankehauger, og høyst uskjønne omgivelser*».

Etter krigsårene kom en krevende periode med rasjonalisering av stort sett alt som trengtes. Sanitetskvinnene i Namsos var raske med å yte bistand til trengende. Som eksempel kan nevnes at pr. 31. desember 1946 hadde foreningen 368 medlemmer. Sykesøster hadde siste året utført 221 faste pleiedager, 392 sykebesøk og 240 husbesøk. Foreningen forsynte skolebarn med tran og kontrollstasjonen for spedbarn ble opprettet i Trygdekassens lokaler. Ved kontrollstasjonen hadde 72 barn blitt undersøkt av legene Mylius og Brande, og man hadde bidratt med sengetøy og sykemateriell. Dessuten var det blitt delt ut 1301 liter melk til syke, rekonvalesenter og barn.

Namsos Sanitetsforening delte
i fjor ut 2375 liter melk.
Kjær, tepper, sko og tøy, samt penger ble også utdelt.

(*Namdal Arbeiderblad* 25. februar 1950)

Noen år senere, i 1950, ble det rapportert at Sanitetsforeningens kontrollstasjon siste året hadde kontrollert 133 barn. Det ble fortsatt delt ut mye melk, egg, hjelp til trengende og rekonvalesenter, for eksempel ulltepper, kjoletøy, laken, undertøysett, sko, guttebukser, noe brukt tøy, og kr 1200 i kontanter til matsedler. Sykepleien med søster Frida hadde vært i virksomhet gjennom hele året- likeså spedbarnskontrollen.^{17 18} I forbindelse med julefeiringen i 1949 kunne formann Julie Johansen fortelle at det ble foretatt utdeling av penger, mat og klær til en verdi av 12- 1300 kroner. Namsos yngre sanitetsforening hadde dessuten hjulpet en del syke barn med gaver til jul, og delt ut kr 1000 i kontanter, og skaffet gensere, strømper og andre klær til de mest trengende.¹⁹ Samme år ga Sanitetsforeningen i

Namsos kr 4000 til Namdal sykehus. Pengene skulle benyttes til innkjøp av poliomyelittbadekar ved sykehusets fysikalske avdeling, noe de ikke hadde fra før.²⁰

Foto av Julie Johansen. (Nordtrønderen 25. februar 1950)

Arbeiderpartiets kvinneorganisasjon arbeidet aktivt for å etablere Helsestasjon i Namsos

Siden alle politiske partier ble oppløst høsten 1940, hadde arbeidet blant arbeiderkvinnene ligget nede, men raskt etter frigjøringen kom aktive kvinner på banen og tok fatt i de idene man hadde arbeidet etter på 1930 tallet.

Året 1945 var preget av arbeidet med å gjenreise og konsolidere kvinnebevegelsen etter krigen, mens 1946 ble et verveår. Over hele landet ble det holdt informasjonsmøter, plakater og brosjyrer ble spredt i titusenvis. Det viste seg at Arbeiderpartiregjeringens økonomiske og sosiale nyreisningsarbeid hadde møtt den største interesse blant kvinnene. I samtale med Arbeiderbladet kunne kvinnesekretariatets formann Aase Lionæs fortelle at kvinnene ville gjøre sitt til for å bære dette arbeidet fram gjennom sine organisasjoner. I den første tiden etter krigen, måtte stat og kommune prioritere hvilke offentlige oppgaver det skulle bevilges penger til. Arbeiderpartiregjeringen var klar på at landet skulle gjenoppbygges så raskt som mulig, og da kom skole og helse i fokus. Man trengte kunnskap og man hadde behov for en frisk og oppegående befolkning.²¹ Blant de oppgaver som falt under det forebyggende helsearbeidet var opprettelse av «Helsestasjoner» for mor og barn. På stasjoner det ble drevet

forebyggende helsearbeid hadde man bragt i erfaring at hyppigheten av dødfødte barn var sunket fra 6- 7 pr 100 til 1- 2 pr. 100.

Flere foreninger og organisasjoner i nærområdet til Namsos så krisen mange kvinner ble lidende under, og gikk til aksjon. Dette engasjementet fikk på ulikt vis betydning for arbeidet med å kjempe for en Helsestasjon i Namsos. Spesielt aktive var kvinneorganisasjonene tilknyttet Arbeiderpartiet. Det gjaldt ikke minst Bangsund Arbeiderkvinnelag som ble stiftet den 21 april 1920. med 58 medlemmer.²²

Som medlem av arbeiderkvinnelaget på Bangsund lot Haldis Vikan seg inspirere av de radikale ideene innen arbeiderbevegelsen som også nådde Namdalen, hvorpå hun i 1937 kastet fram ideen om å etablere en Helsestasjon i Namsos.^{vi} Hennes stemme ble ikke ignorert, og et gryende arbeid for å få etablert et Mødrehygienekontor og en Helsestasjon i Namsos var i gang.^{vii} Saken ble videre tatt fatt i av Namsos Arbeiderpartis kvinneforening, og den videre utarbeidelsen ble overlatt Arbeiderpartiets kvinneutvalg i Namdal. Senere ble det nedsatt et arbeidsutvalg bestående av Aagot Selvik, Haldis Vikan, Oddny Olsen og M. A. Tyldum.²³

Bilde av Haldis Vikan Utlånt av Ellinor Saue

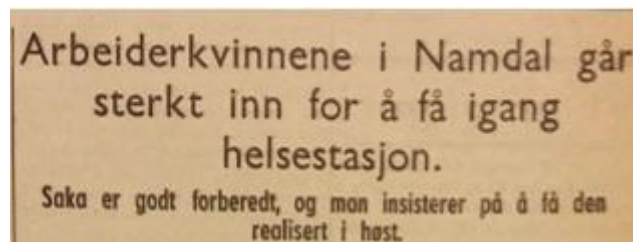
Arbeidet med Helsestasjon i Namsos ble en viktig sak for arbeiderkvinnene. Raskt etter krigen kom man i gang med å drøfte det rent praktiske. I tillegg la de ned mye arbeid i å få

^{vi} Haldis Vikan var aktivt med i arbeidet innen arbeiderbevegelsen og spesielt gjorde hun seg bemerket innen Bangsund Arbeiderkvinnelag. Vikan var en dame som gikk aktivt inn for de sakene hun trodde på, og vek ikke unna konfrontasjoner og tilspissede kamper med motstandere. Hun ble beskrevet som en personlig autoritet med evnen til å kombinere ulike roller.

^{vii} Ida Blom skrev i boken «Barnebegrensning – synd eller sunn fornuft» fra 1980, s. 207 at Mødrehygienekontor var under forberedelse i Namdalen i 1937. Over alt var det arbeiderkvinnene som gikk i spissen for forberedelsene.

tilsatt kommunale husmorvikarer utover bygdene og byene som kunne ta seg av familier hvor det var mange barn, og når mor eller barn var syke. I emning var også ideen om etablering av barnehager som kunne veilede og støtte kvinner som mødre i oppdragerrollen. Videre må her nevnes kvinnenenes aktive engasjement for å stable kollektive bad og vaskerier på bena.

Betydningsfullt var å avlaste kvinner slik at de kunne ha energi og overskudd til å delta i samfunnslivet på like fot med menn. Etter at de giftet seg, ble skjebnen for mange kvinner en fulltidsjobb, som varte fra morgen til kveld, sju dager i uka og 52 uker i året. Arbeidet var tungt, mangfoldig, svært omfattende, og med klare sosiale krav til hvordan rollen skulle ivaretas. Arbeidsplassen var uten lønn, uten rett til ferie, og de opparbeidet seg ingen pensjonsrettigheter. Husmødrenes verksted, d.v.s. kjøkkenet, burde av den grunn rasjonaliseres for å frigjøre deres arbeidskraft.^{24 25} Kvinneutvalget tok også raskt fatt i denne saken og i forbindelse med Namdal Arbeiderkvinnelags årsmøte på Bangsund i april 1948 ble det avholdt «en kjøkken utstilling», etter svensk mønster- ett for landet og et for byen.

(Namdal Arbeiderblad 28. mai 1946)

Arbeiderkvinnene tok som nevnt raskt fatt, og i juni 1945 var allerede arbeidet på fote igjen. Kvinnene møttes og planla arbeidet videre fremover. Da var det spesielt Helsestasjon og husmorvikarordningen det ble arbeidet mye med, noe de hadde en sterk tro på at de skulle klare å etablere. Fra en artikkel i Namdal Arbeiderblad i mai 1946 kan man lese at Namdal Arbeiderkvinnelag hadde hatt en «Mødrehygienekomite», oppnevnt av Namsos formannskap, som arbeidet med å få opprettet et Mødrehygienekontor og en Helsestasjon for å gi et tilbud til gravide, småbarnsmødre og barn.

Helt fra oppstart var Mødrehygienekontorene omdiskutert i sin samtid. De drev sin virksomhet ut ifra overbevisningen om at seksuell opplysning og prevensjonsopplysning hadde plass ved siden av spedbarnskontroll. Å drive med opplysning opp mot familieplanlegging var ikke like akseptert over alt. Motstand mot at kvinner skulle få

prevensjonsveiledning varte faktisk fram til 1970-tallet og ikke minst var abortspørsmålet svært kontroversielt. Seksualopplysning og prevensjon var kontroversielt fordi mange betraktet sex for sexens skyld som syndig, og derfor så på opplysning om, og tilgang til prevensjon, som moralsk forkastelig. Man var redd for at prevensjon skulle medføre økt lettsindighet og umoral. Arbeiderbevegelsens kvinneorganisasjoner bifalt inderlig og ønsket mødrehygienekontorene velkommen. Flere var klart tydelige på at slike tilbud måtte bli en statlig og kommunal sak.²⁶ I mellomkrigstiden var barnekullene størst blant arbeiderklassens kvinner. De manglet også ressurser til å klare med store barneflokker, samt vansker med å få tak i, og kunnskap om prevensjon.

Her kan nevnes at på årsmøtet Arbeiderkvinnene i Namdalen avholdt i Grong i mars 1950 forelå et forslag fra Bangsund Arbeiderkvinnelag om å ta opp til behandling paragraf 245 i straffeloven fra 22. mai 1902 som slo fast at rettstridig fosterfordrivelse var straffbart. Det utspant seg som forventet en livlig debatt, men følgende forslag ble enstemmig vedtatt.

*«Årsmøtet i Namdal Arbeiderpartis Kvinneorganisasjon gir sin fulle tilslutning til Kvinnesekretariatets resolusjon om forandring av straffelovens paragraf 245».*²⁷ Kvinnene opplevde at loven først og fremst var rettet mot frigjøring av kvinnene. Som kjent tok Katti Anker Møller allerede i 1913 til orde for å få slutt på straff for abortus provocatus. Først i 1978 ble lov om selvbestemt abort vedtatt i Stortinget.

Mødrehygienekomiteen hadde før krigen samlet inn en del midler, men av komiteens midler var kr 1300 beslaglagt av nazistene. Hvis ikke krigen hadde kommet, mente man at det hele hadde kommet i gang på det tidspunktet. Saken ble bragt inn for myndighetene for å få de frigjort. En kjenner ikke til om de lyktes.

Arbeiderkvinnene skolerte seg

Arbeiderkvinnene i Namsos ville være informert om hva som rørte seg innen det helsefaglige området. De reiste derfor ut, og deltok på sentrale kongresser, for å la seg informere og inspirere av det arbeidet som ble utført i andre deler av landet. I august 1946 deltok bl.a. leder for arbeiderkvinnene i Namsos Arbeiderparti, Ågot Selvig, som representant for Namdalen på Arbeiderkvinnenes kongress i Oslo, der det også deltok deltakere fra Danmark og Finland.^{viii}

^{viii} I forbindelse med Aagot Selviks 50 årsdag 6. februar 1951 ble hun beskrevet som en av byens aktive kvinner som var mye nyttet innen det politiske, sosiale og kommunale livet. Hun kom tidlig med i Namsos arbeiderungdomslag hvor hun bl.a. sammen med Thoralf Sandø opptrådte mye i revyer og kabarer. Senere ble det aktive tillitsverv innen Namsos Arbeiderparti, og Namdal Arbeiderpartis kvinneutvalg og partiets kvinneforening. Innenfor disse organisasjonene nedla fru Selvik et stort og verdifullt arbeide, bl.a. hadde hun vært formann i styret for kvinneforeningens feriehem i Sandvika og innehatt en rekke andre tillitsverv. Aagot

Sterke krefter bar der fram kvinnenes virkeliggjøring av likestilling med mannen. Rakel Severiins budskap var at det burde legges til rette for at kvinner skulle få mulighet til å utløse sine evner og krefter utenfor hjemmet, og dermed føle sitt samfunnsmessige ansvar. Dette ville endre kvinnenes samfunnsmessige stilling i vesentlig grad. «Vi gjorde en innsats under krigen. I dag kreves en innsats som er like stor».²⁸ Kanskje fikk Selvig møte Severiin, for få måneder tidligere hadde kvinneutvalget i Namsos Arbeiderparti møte i Namsos der Rakel Severiin deltok. Her ble både Mødrehygienekontor, barnetrygd og åndssvakeomsorg nøye diskutert. Formann i kvinneutvalget var Ågot Selvik.²⁹

Bilde av Ågot Selvik. Utlånt av Nils P. Gundersen

Arbeiderbevegelsen innså tidlig betydningen å få kvinner med i offentlig arbeid, og ikke minst for å utvikle seg til selvstendige individer. Man ville på en måte utfordre holdningen i Helmers utsagn i «Et dukkehjem» fra 1879, om at kvinnen først og fremst var hustru og mor, et uttrykk for en underordnet stilling i forhold til hjem og samfunn. Ibsen forsøkte å vise at menn og kvinner ikke hadde de samme muligheter til å realisere seg selv, eller frihet til å gjøre med sine liv som de ville. Kvinnene som gikk i front skulle løfte blikket, se fremover og tenke stort. Her var ingen plass for Jantelov. Arbeiderkvinnene i Namsos tok utfordringen i Ibsens manifest.

Den 26. januar 1946 feiret Namsos Arbeiderpartis Kvinneforening sitt 40 årsjubileum. I den forbindelse kunne man opplyse om at i alle ombud og styrer innen partiet hadde foreningen alltid hatt sine representanter. Likedan i kommunale nemnder og styrer hvor partiet hadde hatt anledning til å velge inn. I bystyret hadde en kvinnelig representant fra partiet vært siden

Selvik var formann i styret for Helsestasjonen i Namsos, og gikk sammen med en del andre medlemmer av Arbeiderpartiets kvinneutvalg fullt inn for å lykkes med å få i gang Helsestasjon for mor og barn i Namsos og nærliggende kommuner. Videre var hun formann i Namsos avdelingen av Norsk Folkehjelp. Siden 1945 hadde hun sittet som Arbeiderpartiets representant i Namsos bystyre, og var ellers mye benyttet i det kommunale liv, spesielt det sosiale området. Selvik var en ivrig forkjemper for ethvert progressivt samfunnstiltak, og hun hevdet uredde sine meninger om saker og ting (*Namdalen Arbeiderblad* (1951) Fru Aagot Selvik 50 år, 6. februar). Ågot Selvik døde 4. september 1958.

1918, og ved siste valg fikk man inn to. Skulle andelen kvinner øke måtte man trå til med å avlaste dem.³⁰

Arbeiderkvinnene tok kontakt med Norsk Folkehjelp

Mot slutten av krigen satt Norsk Folkehjelp i Sverige og forberedte virksomheten i et fritt Norge. Mange av tiltakene, med bistand fra Amerika, var ikke bare beregnet for krigstid. Helsestasjonsoppbyggingen var et eksempel på det. Arbeiderkvinnene i Namsos ønsket å bli informert av sentrale personer innen Norsk Folkehjelp om arbeidet de drev med, og ikke minst om mulighetene til et nært samarbeid både praktisk og ikke minst økonomisk, mellom Arbeiderkvinnene i Namsos, Norsk Folkehjelp og Namsos kommune for å få opprettet en Helsestasjon i Namsos. De tok kontakt med Norsk Folkehjelp sentralt, og senvinteren 1947 kom sekretær Knut Werner i Norsk Folkehjelp til Namsos og holdt et foredrag om arbeidet til Norsk Folkehjelp som arbeidsfolkets helseorganisasjon utførte, og som ville komme til å få stor betydning for å heve folkets sosiale, økonomiske og kulturelle nivå. I og med at det ble arbeidet med å få etablert en egen avdeling av Norsk Folkehjelp i Namsos var det nok taktisk lurt og betydningsfullt å knytte kontakt med en sentral person i organisasjonen. Selvik kunne på nyåret 1947 fortelle at arbeiderkvinnene i Namdal i mange år hadde arbeidet med ovenfor nevnte spørsmål, og samlet inn midler til formål som kunne lette og bedre husmødrenes kår. Det var etter henstilling fra kvinneorganisasjonene i Namdal Arbeiderparti til Norsk Folkehjelp at arbeidet kom inn i faste former. Norsk Folkehjelp imøtekom raskt henstillingen om å få etablert en Helsestasjon i Namsos. På grunn av det intense arbeidet som var nedlagt av kvinneorganisasjonene, og ikke minst på grunn av at Namsos var en brannherjet by, ble Helsestasjonen gjennom Norsk Folkehjelp gitt til Namsos.³¹ Resultatet ble at Namsos, måtte skaffe lokaler og drifte Helsestasjonen, men slapp utgifter til innkjøp av utstyr. Det har ikke vært mulig å oppdrive søknaden fra Arbeiderpartiets kvinnegruppe til Norsk Folkehjelp.

Werner var på det tidspunktet sammen med bl.a. Karl Evang rådgivende medlem i Norsk Folkehjelp.³² Han kom flere turer til Namsos i forbindelse med etablering av Helsestasjonen.³³ Werner var aktiv i den såkalte Spaniakomiteen som gjorde det mulig at flere hundre spanske barn fikk sommeropphold i norske hjem på 1950-tallet. For sitt engasjement i Spania komiteen ble han utnevnt til æresborger av Spania.

Flere sentrale personer kom på besøk, ga impulser og inspirerte. I juni 1946 hevdet Martin Tranmæl på et møte i kretspartiet at organisasjonsarbeidet i Namdalen var kommet godt i

gang, men at det fortsatt var «brakkmark» igjen. Tranmæl poengterte sterkt betydningen av å få kvinnene aktivt med i arbeidet på like fot med menn. Han hadde stor tro på kvinnene som hadde vist å finne veier ut av mange vansker. Spesielt hadde de gode evner til å holde orden på økonomien.³⁴ Noe senere hadde Kvinneorganisasjonene tilhørende Namdal Arbeiderparti årsmøte. Som gjest fra DNA`s Kvinnesekretariat møtte journalist og politiker fru Rachel Grepp. Hun holdt et inspirerende foredrag, som ble fulgt med spent oppmerksomhet og lønnet med kraftig bifall.

Man hadde nå klart å få etablere en Helsestasjon, men fortsatt sto man overfor økonomiske utfordringer. I første omgang var det knyttet usikkerhet til om Klinga og Vemundvik kom med, som målet var. Rapport fra sanitetsforeningen i Klinga i februar 1946 viste at de hadde kjøpt inn utstyr til kontrollstasjon for spedbarn og begynnende ambulerende stasjon, straks husrom var skaffet. Det tyder på at det på det tidspunktet var etablert en stasjon der.³⁵

Helsestasjonen ankommer

Arbeidet og engasjementet til Arbeiderpartiets kvinnegruppe ga resultater. De ble oppmuntret og fikk støtte fra Arbeiderpartiet og ikke minst positive signaler fra Norsk Folkehjelp. Godt håp hadde de også om å få med Klinga, Vemundvik og Overhalla. Kanskje fikk de oppløftende signaler fra kvinnegruppene i disse kommunene.

Namdal Arbeiderblad kunne i januar 1947 melde at man forventet å motta Helsestasjonen i slutten av måneden. Man hadde allerede på det tidspunktet motatt retningslinjer for driften av Helsestasjonen som Namsos skulle få.³⁶

(Namdal Arbeiderblad 17. april 1947)

I april 1947 ble det meldt om at Helsestasjonen som ble gitt til Namsos med Amerikansk arbeiderhjelp, nå var kommet til byen. Stasjonen utstyrt med nødvendig tilbehør, var pakket i

17 store kolli som inntil videre ble lagret i kommunens elektrisitetsbrakke og den måtte ligge emballert inntil det kunne skaffes lokaler. Til Helsestasjon trengtes to rom. Foreløpig var det ikke lyse utsikter til å kunne skaffe lokaliteter, men man håpet på at det ikke tok lang tid før stasjonen kunne monteres. Kvinneutvalget foreslo at de midlene som avdelingene hadde gitt til et mødrehygienekontor, ble forært Namsos og omegns avdeling av Norsk Folkehjelp, som hjelp til drift av Helsestasjonen. Dette ble enstemmig vedtatt.

I en samtale med Namdal Arbeiderblad utalte formannen i styret for Helsestasjonen, fru Ågot Selvik, at når arbeidet med å realisere planene om en Helsestasjon i Namsos så ut til å strande, så skyldtes det kort og godt at det hittil hadde vært umulig å skaffe lokaler for innredning av stasjonen. Hun hadde fått flere forespørsler fra Norsk Folkehjelp om hvordan arbeidet lå an, og hun hadde dessverre måtte si at vi hadde ikke kommet noen vei med å finne lokaler. Som kjent var planen at Namsos og omegns avdeling av Norsk Folkehjelp og Namsos kommune skulle drive stasjonen, med støtte fra Vemundvik og Klinga kommune. Håpet var at disse instanser så langt råd var, ville gi tiltaket sin beste støtte.^{37 38} Uten at en kjenner grunnen, ble ikke Overhalla lenger nevnt.

Arbeiderkvinnene og Norsk Folkehjelp arbeidet aktivt for å få Helsestasjonen i drift, og tanken var nok hele tiden at Helsestasjonen etter hvert skulle bli en kommunal sak. Fra avisreportasjene ser det ut som om denne prosessen gradvis skjedde. Man hadde i perioden 1947 til 1951 Sjaamo som ordfører og han vet vi var positiv til arbeiderkvinnebevegelsen som bl.a. kona Thora Morken Sjaamo var aktiv med i.

Bakgrunnen for at Norsk Folkehjelp hadde bra med midler like etter krigen skyldtes ifølge Thor Viksveen at Norge fikk stor økonomisk bistand fra Amerika. Totalt mottok man kr 624 000 dollar. Håkon Lie klarte å samle inn så mange penger ved at han la ut på en omfattende Amerikaturne for å få amerikansk fagorganiserte til å yte økonomisk hjelp. Disse pengegavene gjorde at Norsk Folkehjelp kunne opprettholde høy aktivitet i årene etter krigen.

Arkivansvarlig i Norsk Folkehjelp Siri Kvenild oversendte følgende bl.a. fra 50-års beretningen til Norsk Folkehjelp, utgitt i 1989, og skrev: «*Her kan vi lese at Haakon Lie ble sendt til USA i 1942 fordi det var mye snakk om at amerikansk fagbevegelse hadde penger til å støtte arbeid gjort via LOs / Arbeiderpartiets nettverk i Norge fra Sverige. Lie ble sendt på kryss og tvers i USA for å holde foredrag på bedriftsmøter i industrien, på universiteter, rotaryklubber, gruver og synagoger. Medlemmene måtte bearbeides, til å se at trekk i lønna og hjelp til krigsrammede hadde noe for seg. Dette utløste et tillitsforhold, som bidro til å*

åpne penge-sekken. Pengene ble sendt via LOs kontor i Stockholm, der arbeidet Lars Evensen og Martin Tranmæl.^{ix} Pengene ble brukt til flyktningepakker og hjelp til familier som hadde medlemmer arrestert eller i landflyktighet.

Det kom mange penger under krigen: 200 000 dollar for 1943-44, deretter 200 000 fra juli 1944, vinteren og våren 1945 kom det 100 000 dollar, samt tonnevis av brukte sko og klær. Sist i 1945 kom det så 125 000 dollar som skulle brukes til gjenoppbygging av Norge. Norsk Folkehjelp disponerte hele dette beløpet (til sammen utgjorde alle disse bidragene omkring 10 millioner kroner omregnet i 1990- kroner) Resultatet ble nye Helsestasjoner for barn og mødre, bedriftslegekontorer og sykebiler. Finansieringen til Helsestasjonen i Namsos kommer nok også inn under dette arbeidet, men vi har dessverre ikke ytterligere detaljer om arbeidet akkurat i deres region.»

Slik så Helsestasjonen ut som Namsos skulle få (*Namdalen Arbeiderblad* 1. april 1947)

Det var ikke bare Helsestasjoner Norsk Folkehjelp kom til å prioritere. Organisasjonen arbeidet aktivt for å bevare og forbedre folkehelsen på flere fronter. Dens arbeid som helse og hjelpeorganisasjon har hele tiden inngått som et naturlig ledd i den organisasjonsrekke

^{ix} Håkon Lie (1905- 2009) tør være kjent. Lars Myhrer Evensen (1896- 1969) var en norsk politiker, aktiv innen både Norges kommunistparti og Arbeiderparti. samt fagforeningsmann. Han var både handelsminister og industriminister i Gerhardsens samlingsregjering. Satt også en periode på Stortinget og var fylkesmann i Vest Agder. Mest kjent var han nok for sitt engasjement innen fagbevegelsen. Evensen var aktiv motstandsmann under krigen

arbeiderbevegelsen rår over, og som alle har samme mål. Et sunt og lykkelig folk, som gikk på en nødvendig beskyttelse av svake grupper.

Opprettelse av «utlånsstasjoner for sykemateriell» falt også inn under det lokale folkehjelpsarbeide. Stasjonene skulle tre støttende til i heimene hvor det manglet sykemateriell, montasje av sykesenger, sykebord, krykker, varmeflasker, og annet behov. Norsk Folkehjelp gikk sterkt inn for å fremme badesaken, og det ble bevilget kr 200 000 til bygging av badstuer og egne tekniske konsulenter ble ansatt.^x Som ledd i tuberkuloseundersølelsene hadde Norsk Folkehjelp tatt skrittet til bygging av røntgenskip som skulle drive skjermbildefotografering i kystdistriktene. Organisasjonen hadde seks fullt moderne sykebiler til vanskeligstilte distrikter, 10 bedriftslegekontorer skulle opprettes og mange slike tiltak var under forberedelse.³⁹

Arbeiderkvinnene arbeidet iherdig for å komme i gang.

For å klare med driften av Helsestasjonen ble det høsten 1947, året før stiftelsen av en egen avdeling under Norsk Folkehjelp, søkt om kommunalt bidrag på kr 5500 til drift av Helsestasjonen i Namsos. Fra søknaden kom det fram at man hadde tro på at kommunene i Vemundvik, Klinga og Overhalla, samt trygdekassene i de nevnte kommuner, staten og idrettsutvalget ville bidra til driften.

Klinga hadde stilt seg villig til å yte et visst beløp, men kommunen forlangte sikkerhet for at stasjonen ble ambulerende. Styret for Helsestasjonen hadde funnet at dette i alle fall i første omgang ville falle noe dyrt og mente man heller burde opprette en spesiell bussrute hver fjortende dag for kvinner som ønsket å komme til kontroll. Fru Selvig mente at etter hvert som stasjonen ble opparbeidet til det den skulle være, ville man gjøre sitt ytterste til at de nærmest liggende kommuner skulle få dra nytte av Helsestasjonen på en lettvinnt måte. På det tidspunktet ble det videre opplyst at det ville bli ansatt en fast sykepleieutdannet jordmor, og Helsestasjonen ville få det aller mest moderne utstyr. Det var allerede ankommet barnevekter, kontorutstyr, håndklær, legefrakker og nødvendig teknisk utstyr som hørte med på en Helsestasjon. Likeså var det ankommet 12 sett barneutstyr som ville bli utlånt til de som av økonomiske grunner ikke kunne anskaffe det nødvendige i så måte. Selvig mente det ikke var heldig med så langvarig lagring av utstyret, og slik sett var det viktig å komme i gang.

^x Badstusaken ble tatt opp igjen raskt etter krigen i Norsk Folkehjelp hadde støttet bygging av 400 badstuer siden 1940. Det var Rober Kloster som ble 30 årenes ivrige forkjemper for den enkle finske badstuen (*Namdals Arbeiderblad* 29. oktober 1959)

Namsos sanitetsforening hadde på det tidspunktet en kontrollstasjon i virksomhet, og det hadde vist seg at denne hadde stor søknad. Men, det skulle synes opplagt at en fullt moderne utstyrt Helsestasjon skulle ha betingelser for å yte hjelp og støtte i større utstrekning enn hva kontrollstasjonen i beskjeden målestokk kunne makte. Selvik var takknemlig for den innsats og verdifulle arbeidet som sanitetsforeningen hadde nedlagt gjennom sin kontrollstasjon, men var sikker på at behovet for en fullt utstyrt Helsestasjon i fullt monn var til stede. Meningen med den nye Helsestasjonen var at den skulle ha kontroll av barn under den skolepliktige alder. Dessuten skulle idrettsungdommen ha mulighet til undersøkelse ved stasjonen. Namdal idrettskrets hadde nemlig vist Helsestasjonen interesse og hadde forpliktet seg til å betale kr 1000 årlig til Helsestasjonens drift for årlig legekonsultasjon, noe som ble godt mottatt. I tillegg hadde man fått tilsagn om et bidrag fra Namsos trygdekasse på kr 1100.

En finner ikke at det ble reist noen form for kritikk innen sanitetsforeningen til at Norsk Folkehjelp kom på banen vedr. Helsestasjon. Ågot Selvik var selv aktiv og bidro på mange måter i Sanitetsforeningens arbeid. Ved flere anledninger deltok hun med sang og opplesing.

Fru Selvik ga disse opplysningene om den plan som var godkjent vedr. Helsestasjonens virksomhet:

1. Virksomheten skulle ledes av en lege, fortrinnsvis en offentlig lege.
2. Helsestasjonen assisteres ved fast ansatt jordmor, som ved ansettelse godkjennes av offentlig lege.
3. Helsestasjonens lokale og utstyr må godkjennes av offentlig lege, som til enhver tid skal ha anledning til å kontrollere stasjonens virksomhet.

Helsestasjonens virksomhet skulle omfatte: Svangre kvinner, spedbarnskontroll, kontroll av barn inntil skolepliktig alder, veiledning i preventiv teknikk skulle gis til de legen av helseårsaker fant påkrevet, salg av preventive midler, veiledning i riktig kosthold og andre hygieniske forholdsregler, kontroll av idrettsungdom, propaganda for helsearbeid, utlån av spedbarnstøy til de dårligst bemidlede, samt utlån av sykemateriell. Helsestasjonen skulle drive uten utgift for brukerne.⁴⁰

Forutsetningen med stasjonen var at den skulle virke for de tre nevnte kommuner og at det skulle nedsettes en felles kommunal nemnd hvor disse tre kommunene skulle være representert.

Rådmannen uttalte at på budsjettet for 1946-47 var det oppført kr 2500 til opprettelse av Helsestasjon. Idet han regnet med at sanitetsforeningens kontrollstasjon opphørte fra det tidspunktet Helsestasjonen kom i drift, ville den oppførte bevilgning til denne kunne disponeres av Helsestasjonen (kr. 700 pr. år). Så vanskelig som det hadde vært å skaffe lokaler til Helsestasjonen antok rådmannen at man ikke kunne regne med at stasjonen ville komme i drift før nyttår 1948. De bevilgede beløp ville derfor være tilstrekkelig for terminen 47 -48. Han påpekte at oppført lønn til jordmor på kr 6000 syntes høy. Man ville anta at en lønn på kr 4500 måtte være passende, og at den burde stipuleres ut ifra grunnlønn, alderstillegg og dyrtidstillegg.

Forslag om kr. 5500 årlig til drift av helsestasjon i Namsos.
Helsestasjonen skal ledes av læge som assisteres av jordmor

(*Namdal Arbeiderblad* 19. august 1947)

Vemundvik hadde beklaget at man på inneværende budsjett ikke hadde mulighet til å sette av noe beløp til Helsestasjonen, men ville komme tilbake til saken på et senere tidspunkt. Arbeiderkvinnene var meget godt fornøyd med beløpet fra Namsos kommune og man håpet at de andre to kommunene ville gjøre sitt beste for å avsette en del penger til Helsestasjon. Det ble videre opplyst at de ovenfor nevnte trygdekassene hadde gitt svar, men de kunne ikke bevilge noe til Helsestasjonene. Dette resulterte i at man besluttet å innkalle ordførerne i Namsos, Klinga og Vemundvik til en ny konferanse i håp om å kunne komme fram til en løsning på det økonomiske når det gjaldt Helsestasjonen. Det var arbeiderkvinnenes håp at alle foreninger, samt interesserte for øvrig, ville støtte opp om det store arbeidet som var i gang. Ågot Selvik mente det var et absolutt og stort behov for Helsestasjon i byen.

Resultatet ble imidlertid at rådmannen la frem følgende forslag til bystyre: Til drift av Norsk Folkehjelps Helsestasjon i Namsos ytes et bidrag inntil kr 5500 pr. år under forutsetning av at Klinga og Vemundvik kommuner bidro.

Stiftelse av Norsk Folkehjelps lokallag

Med bakgrunn i de kontaktene man hadde med Norsk Folkehjelp sentralt, ble det naturlig å danne egen avdeling i Namsos. Resultatet ble at Namsos og omegn lag av Norsk Folkehjelp

ble stiftet 8. mars 1948. Ifølge Jubileumsskriftet «Norsk Folkehjelp 50 år» var det langvarige samarbeidet mellom kvinneforeninger og arbeiderbevegelsen som var den viktigste forutsetningen for dannelsen av laget. Derfor ble det naturlig at kvinnene utgjorde en vesentlig del av første styret. Ågot Selvik ble første formann, med gode hjelpere første året i Haldis Vikan, Oddny Olsen, Petra Begum, Solveig Wiik Bergum og Mathias Tyldum. Videre skrives det i beretningen at selv om kvinneforeningene var en av grunnsteinene, var likevel tilslutning fra fagforeninger et viktig utgangspunkt for å gjennomføre målsettingen. Man ble tidlig klar over at for å gjennomføre helsefremmende tiltak krevdes felles løft. Den første konkrete oppgaven for kvinneforeningene var realisering av Helsestasjonen, ikke bare for Namsos, men i like stor grad for distriktene.’

Bilde av Oddny Olsen. Utlånt av Espen Sandmo.

Petra Begum med gitar og fru Wiik Bergum i forbindelse ved en sammenkomst.

Bilde utlånt av Per Arne Bergum.

Bilde av Mathias Tyldum utlånt av Lise Tyldum. ^{xi}

Fra Jubileumsskriftet som ble skrevet i forbindelse med 50 årsjubileet ga de fem okkupasjons

^{xi} Mathias Tyldum hadde en mangeslunken praktisk bakgrunn. Han var født på Høylandet, og arbeidet innen skog og jordbruk, som forretningsfører i Inntrøndelag Socialdemokrat, lærer, fiskearbeider, maler, lensmannsbetjent, forretningsfører i Namsos forsyningsnemnd, og som sosialsekretær. Tyldum var medlem av Namsos Arbeiderparti, og skrev bl.a. Namsos Arbeiderpartis jubileumshistorie (*Namdal Arbeiderblad* 29 oktober 1960).

og krigsårene næring til ideene om, og behovet for et samfunn, preget av solidaritet og menneskelighet, så vel som medmenneskelighet. Tanken om nasjonal og internasjonal solidaritet ble virkelighet i de vanskelige årene, og «*Behovet for sosial rettferdighet kom i forgrunnen*». ⁴¹ I perioden fra Haldis Vikans første framstøt til stiftelsen av Namsos og omegns lag av Norsk Folkehjelp arbeidet arbeiderbevegelsens kvinneforening både på Bangsund og i Namsos ufortrødent i «det skjulte» med å etablere en Helsestasjon.

Ved stiftelsen av lokallag av Norsk Folkehjelp var det klart at etablering av Helsestasjon i Namsos var førsteprioritet. Byen var liten og gjennomiktig, og man var klar over at det i mange hjem var store behov. En god del levde i fattigdom i dårlige hus. Dette var en situasjon som ikke minst kvinnene fikk oppleve. Som nevnt var der et sterkt ønske om å få med kvinnene i det offentlige livet, ikke minst gjøre dem aktive i arbeiderklassens klassekamp. For at det skulle bli mulig, måtte de avlastes.

Den 12. oktober 1949, året etter stiftelsen, ble de avholdt møte i styret for Norsk Folkehjelp, avd. Namsos, hvor det bl.a. ble referert til et skriv fra Norsk Folkehjelp av 23. september 1949 om drift av Helsestasjonen. Styret foreslo på møtet med utgangspunkt i skrevet følgende:

1. Norsk Folkehjelp suppleres med representanter for de største bidragsytere.
2. Ledelsen legges under sosialsjefen, dog således at Norsk Folkehjelps lag i Namsos får berettiget representasjon i styret. Samtidig som laget betinger sig å få beretning og regnskap for driften årlig oversendt, og kopi til dette går til Norsk Folkehjelp.
3. Når det gjelder Vemundvik og Klingas beslutning og deres vedtak ang. pkt. 5. i arbeidsplanen kan Namsos lag ikke godta disse kommuners betingelser for deltagelse i stasjonen.

Det er tydelig at dette med prevensjonsveiledning var en vanskelig sak, spesielt for kommunene Klinga og Vemundvik. De kunne ikke akseptere at det ble gitt prevensjonsveiledning på Helsestasjonen, mens Namsos så dette helt annerledes og holdt på pkt. 5 i den vedtatte planen som gjaldt prevensjonsundervisning. ^{xii} Denne saken resulterte i at oppstarten av Helsestasjonen dro noe ut i tid. På det tidspunktet kunne sosialsjef Schancke opplyse om at planen for Helsestasjonen nå var utarbeidet.

^{xii} Fram til 1970-tallet var det mye motstand i Norge mot at kvinner skulle få opplysning om og tilgang til prevensjonsmidler, og abortspørsmålet var svært kontroversielt (Andresen, A. Elvebakken, K. (2018) Fødselskontroll, barnehelse og kvinners rettigheter og plikter. Tidsskrift for kjønnsforskning. Artikkel 5 av 8)

Diskusjon om prevensjonsveiledning

Seksualproblemet og samfunnet Omkring bevilgningene til helsestasjoner og mødrehygienekontorer

(*Nordtrønderen* 20 november 1946)

I årene før og etter siste krig reistes ønsket om mer utdanning i befolkningen, en mer bekvem livsstil og dermed færre barn. I kjølvannet av disse endringene oppsto en rekke kulturelle og moralske spørsmål i den offentlige debatt. Særlig prevensjonsspørsmålet kom da opp som en viktig sak, og forplantet seg til bevilgning av kontrollstasjoner for mødre og barn, spesielt i nabokommunene til Namsos.

Den bevilgning som hadde blitt gitt til opprettelse av Helsestasjoner var det stor enighet om. Det gjaldt ikke minst hva kontrollen av mødre og barn hadde å si for folkehelsen. Men et punkt var det imidlertid dissens om. Departementet hadde nemlig i sitt budsjettforslag stilt som krav til kontorene at det ble drevet opplysningsvirksomhet om prevensjon og utdeling av preventive midler i tillegg til kontrollvirksomhet for svangre kvinner, spedbarn, og små barn. En del reiste kritikk til alminnelig opplysningsvirksomhet om prevensjon, og at det var trukket inn i bevilgningsspørsmålet. Det var først på sin plass for en lege å gi overfor mødre med svak helse, sykdom eller dårlige sosiale forhold. Noe annet var å gi slik veiledning i disse spørsmål til enhver som ønsket det, gifte som ugifte. Andre så det som et utvilsomt behov for en saklig undervisning på dette område.⁴²

Denne diskusjonen nådde også Namdalen, og medførte et ekstra utsettelsesmoment. Da man i Klinga kommune skulle ta stilling til om de skulle slutte seg til samarbeid med Namsos om Helsestasjon kom det opp dissens i spørsmålet om pkt. 5 i planen, nemlig om legen skulle gi veiledning i preventiv teknikk når han fant det nødvendig og forsvarlig av helsemessige grunner. Flertallet mente det ville føre saken inn på et nytt spor. Dette ble det en lengere debatt omkring, hvor noen var tydelig negative, og mente at Sanitetsforeningen kunne gi et godt nok tilbud, mens andre var ivrige på å finne en løsning slik at de kunne delta i Helsestasjonen.

Også Vemundvik kommunestyre stemte i utgangspunktet med 7 mot 3 for at pkt. 5 om bruk av preventiver gikk ut. Mindretallet på 3 stemte for at pkt. 5 skulle beholdes uforandret.⁴³

Samarbeidet med Klinga og Vemundvik ble vanskeliggjort i og med spørsmålet om prevensjonsteknikk. Resultatet ble at verken Klinga eller Vemundvik kunne gå med på dette punktet. Namsos på sin side mente dette var av så stor betydning i helsearbeidet for mor og barn at de ikke kunne gå med på å stryke denne bestemmelsen.

Skal en tro møtereferatene, økte stadig utålmodigheten for å komme i gang, selv om ikke alle formaliteter med de andre kommunene var gått i orden. Gjentatte ganger ble det gjort fremstøt overfor kommunene Klinga og Vemundvik av lokalgruppen av Norsk Folkehjelp og Namsos kommune for å få Helsestasjonen i gang. Før de gikk til disse møtene, besluttet styret å fastholde sine tidligere vedtatte arbeidsplaner, også når det gjaldt pkt.5 om prevensjonsundervisning. Dog kunne man gå med på at veiledning i preventive tiltak ikke «*gis på lagenes kontordager i Klinga og Vemundvik, men kun på Helsestasjonen i Namsos for de som ønsker det, også for disse kommuner som ønsker det*».⁴⁴

De prevensjonsmidlene man på den tid rådde over krevde veiledning av en kyndig person for å anvendes på riktig måte for å fungere effektivt. Det var ikke nok med opplysning og salg gjennom annonser. Målet var at folk skulle få hjelp slik at de ikke fikk flere barn enn de ønsket, og dermed hindre abort på en illegal og farlig måte.

I et felles møte den 13. mai 1949 besluttet Klinga og Vemundvik formannskap å fremlegge for sine respektive kommunestyre at de skulle slutte seg til opprettholdelse og drift av Helsestasjon i Namsos. Imidlertid gikk de for å bevilge et tilskudd på kr 1.- pr. innbygger, og ikke kr 1.50 som var ønske fra nemda for Helsestasjonen, noe som selvfølgelig førte til inntektssvikt.^{45 46}

Hele stasjonens utstyr sto ferdig, men stasjonen hadde man ikke kunnet ta i bruk da det ikke hadde kommet til enighet mellom Namsos og de to nevnte nabokommunene. Helsestasjonen hadde fått lokale i kommunens gård hvor sosialkontor og forsyningsnemnd hadde sine lokaler. Det var to rom, et venterom, samt ett for legen. Som lege skulle distriktslege Berg tjenestegjøre. Som sykesøster var frk Nervik ansatt. Distriktslegen i Namsos skulle drive selve stasjonen, og arbeidstiden ble tre timer pr. uke. Dessuten var målet 12 timer ekstra pr. år for undersøkelse av idrettsutøvere. Helsestasjonens søster ville dessuten assistere ved stasjonen og holde kontordager der. Dette ble betraktet som en viktig merkesak som Arbeiderpartiets kvinneforeninger i Namsos, Vemundvik og Klinga hadde tatt opp og løst. Driftsutgiftene for budsjettåret 1949-50 var beregnet til kr 13 996,50 som man måtte få av tilskudd fra de interesserte kommuner. Man hadde lagt et kommunalt tilskudd på kr 1,50 pr. innbygger til

grunn, noe som for Namsos ville det utgjøre kr 6352,59, for Klinga kr 3342 og for Vemundvik kr. 2202.⁴⁷

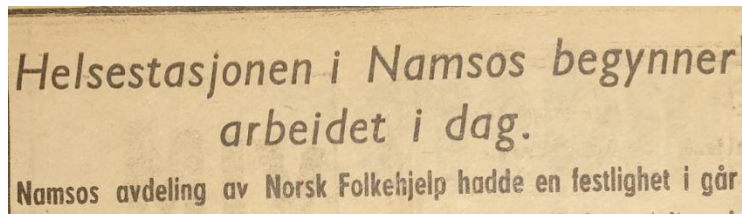
I november 1949 ble det på et møte mellom Norsk Folkehjelp og Arbeiderpartiets formannskapsgruppe i Namsos vedtatt at Helsestasjonens drift skulle følge den oppsattes plan i sin helhet. Så lenge Klinga og Vemundvik ikke godtok betingelsene ville Namsos overta og drive stasjonen alene. Norsk Folkehjelp kunne ikke påta seg «å yde» fast bidrag, men kunne påta seg å holde stasjonens utstyr i orden, liksom mulige nyanskaffelser og eventuelle utvidelser så langt midler kunne skaffes. Klinga sanitetsforening fikk spørsmål om de var villige til å overlate til Norsk Folkehjelp sitt utstyr under forutsetning av at Klinga kommune gikk med i Helsestasjonen.

Etter som tiden gikk, skjedde en modningsprosess i spørsmålet om prevensjonsveiledning. I januar 1950 avholdt Norsk Folkehjelp møte der sosialsjefen var til stede og refererte til et møte mellom ordførerne i Namsos, Klinga og Vemundvik der de i sin helhet gikk for planen i og med at punkt 5 i planen var fattet så forståelig at den burde stå som den var. Imidlertid var fortsatt det økonomiske ikke ordnet. Største hindring var vansker med å komme frem til hvordan utgiftene mellom Namsos, Klinga og Vemundvik skulle fordeles.

Den 20. april 1950 innkalte ordfører Sjaamo i Namsos styret i Norsk Folkehjelp til et møte på sosialkontoret hvor han orienterte om at han ville foreslå for formannskap og bystyre at Helsestasjonen straks ble satt i drift, og at forhandlinger med de andre kommunene skulle fortsette. Ved flere anledninger viste Sjaamo positiv innstilling spesielt til det arbeiderkvinnene arbeidet frem

Så ble det bestemt at stasjonen skulle åpnes den 27.oktober 1950. Sosialsjef Schanke fortalte at styret for Helsestasjonen hadde bestemt at stasjonen skulle åpnes for publikum. Det ville bli faste kontordager hvor distriktslegen ville være til stede. Fru Aasved var ansatt som fast helsesøster. Virkeområde skulle være kontroll av spedbarn og svangre kvinner, kontroll av barn inntil skolepliktig alder, kontroll av idrettsungdom, veiledning i bruk av prevensjonsmidler.

Åpning av Namsos Helsestasjon 27. oktober 1950

Nordtrønderen 27. oktober 1950

Som vist hadde det over flere år pågått en god del forarbeid før den offisielle åpningen den 27. oktober 1950. Mange aktive kvinner hadde sett behovet og gått foran. De var bevisste på hva Helsestasjonen ville bety helsemessig både for mødre og barn. De så hva som ville bedre deres hverdag, gi overskudd, og dermed bli mer deltagende i viktige samfunnsoppgaver.

Ved en enkel høytidelighet ble den nye flotte Helsestasjonen åpnet. Som arrangør sto avdelingen av Norsk Folkehjelp i Namsos.^{xiii} Utstyret til denne nye stasjonen var som nevnt en gave fra arbeidere i Amerika, tildelt gjennom Norsk Folkehjelp.

Så var endelig kvinnene i Namdal Arbeiderpartis kvinneutvalg kommet i mål med det de i mange år hadde strevet med for å få til. De som hadde drevet det hele fram til mål, proklamerte at når enhver ville forstå hva denne stasjonen ville bety for folkehelsens tjeneste ville de også få sin takk. Stasjonen ble etablert i den gamle doktorgården i Sverresgate. Det beskrives at to prektige rom var innredet og pusset opp. Helsestasjonen var utstyrt med noen aldeles nydelige instrumenter. Forsamlingen var først på Helsestasjonens lokaler for å se på anlegget. Her ble det gitt en orientering av distriktslege Berg, som var sikker på at det hele var en god sak og var overbevist om at det ville bli interessant å arbeide der. Imidlertid trodde han Helsestasjonen måtte innarbeides. Det måtte arbeides for å få folk til å forstå betydningen av stasjonen. En spesiell utfordring så han i å få tak i de som virkelig hadde behov.

Etter omvisningen samlet man seg i Arbeidersamfunnet hvor det ble servert kaffe og gode kaker. Her ønsket formannen i Namsos avdelingen for Norsk Folkehjelp Mathias Tyldum de frammøtte velkommen. Formannen i styret for Helsestasjonen fru Ågot Selvik orienterte om arbeidet som var utført for å få Helsestasjonen i gang. Hun uttalte en stor takk til alle de som

^{xiii} Nesten på samme tid skjedde en stor begivenhet i Namsos, og som var økonomisk krevende for kommunen. Da fant den offisielle åpningen av Namsos Folkeskole sted, med statsråd Lars Monsen il stede, Skolen ble betraktet som en av de fineste og best utstyrte i landet (*Namdal Arbeiderblad* 4. september 1950).

hadde bidratt. En spesiell takk ble gitt til Norsk Folkehjelp for den storstilte gaven, og bad Werner som var spesielt innbudt, formidle denne takken. Takk gikk også til Namsos kommune for dens ytelse og velvilje. Varaordfører Hojem takket på vegne av Namsos kommune for stasjonen og de som hadde arbeidet med saken. Til slutt uttalte Selvik et håp om at også Vemundvik og Klinga som var innbudt, måtte komme med, og nyte godt av tiltaket.⁴⁸

49

Haldis Vikan var spesielt innbudt og ble berømmet for sin dristige ide. Fru Ågot Selvik sa i sin redegjørelse at det var fru Haldis Vikan fra Bangsund som i 1937 tok opp tanken om et mødrehygienekontor i Namdal. Et forslag ble sendt til kvinneutvalget om å ta seg av saken, og en komite ble nedsatt med fru Vikan som leder. Denne komiteen hadde da krigen kom, samlet inn kr 4275, men pengene ble beslaglagt av nazistene, unntatt kr 500 som fru Oddny Olsen hadde gjemt unna. Denne komitéen så seg ferdig med arbeidet i 1946.

Norsk Folkehjelp hadde bevilget penger til utstyr som hadde kommet i 1947. Namsos kommune hadde skaffet lokalene, som var blitt så gode som man kunne forlange det. Det var også venterom for besøkende. Alt var ordnet slik at det skulle dannes et trygt miljø med mulighet for undervisning og kurser for vordene mødre, undervisning i stell og pass av barn.

Norsk Folkehjelps representant sekretær Werner takket til de som hadde vært med på å gjennomføre arbeidet. Han hevdet at det tidligere ikke hadde vært lagt vekt på helsearbeidet for mor og barn, men dette hadde tatt en ny vending. Håpet var nå å få bygget et helt nytt nett utover landet av slike stasjoner til kontroll av mødre og barn. Han konkluderte med at forebyggende helsearbeid hadde den største betydning, og burde gis stor plass i samfunnet.^{xiv} Under krigen hadde Norsk Folkehjelp arbeidet for å stå rustet til å gjenreise helsestellet i Norge, og ved innsamling blant amerikanske arbeidere ble det gitt 10 slike stasjoner til Norge. Den ene var nå oppsatt i Namsos. Fra Namdal Arbeiderpartis kvinneutvalg takket Hildur Johansen arbeidskomiteen for innsatsen. De hadde grunn til å være stolte av det de hadde oppnådd. Til slutt talte Julie Johansen, formann i sanitetsforeningen, og uttrykte håp om at alle ville få nytte og glede av den nye stasjonen. Også Haldis Vikan fikk komme til med lykkeønsker.

^{xiv} Ifølge Norsk Folkehjelps møteprotokoll, avd. Namsos så var Werner i Namsos siste gang i november 1960, hvor han bl.a. holdt foredrag om hvordan Norsk Folkehjelps organisasjon var oppbygd, og alle oppgavene den var i gang med å løse.

Samme dag kl. 16 åpnet stasjonen for offentligheten, og det ble rapportert at tiltaket med kontrollstasjon for mor og barn i Namsos ble møtt med en interesse som overtraff alle forventninger. Allerede den dagen stasjonen ble åpnet var mange mødre møtt opp, og i alt 12 barn ble undersøkt av legen. Den første som ble kontrollert var sønn av Håkon Kvalstad og frue. Han fikk overlevert en sølvskje med innskrripsjon til minne om begivenheten. Før Helsestasjonen trådte i funksjon for alvor, holdt fru Ågot Selvik en velkomsttale og ønsket alle mødre og barn velkommen til Norsk Folkehjelps Helsestasjon. Hun uttrykte også håp om at stasjonen måtte innfri de forventninger som var knyttet til dens virksomhet, noe som kan tyde på at det ikke var noe utpreget konkurranse mellom sanitetsforeningen og Norsk Folkehjelp om helsestasjonsvirksomhet. Fru Selvik kunne allerede nå ane at Helsestasjonenes venteværelse var for lite.⁵⁰

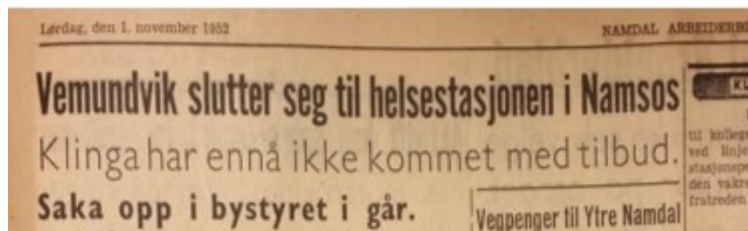
I forbindelse med oppstart hadde hverken Klinga og Vemundvik sagt et tydelig ja på at de ville bli med på spleiselaget. Det gjensto fortsatt uklarheter med økonomi og hva Helsestasjonen skulle drive med. Resultatet ble imidlertid at både Klinga og Vemundvik ble gitt mulighet til å benytte seg av Helsestasjonen inntil 1. januar 1951. Innen den tid håpet man at forhandlingene hadde gitt positivt resultat. Det ville bli en stor skuffelse om de ikke ble med. Et halvt år før den offisielle åpningen hadde Klinga diskutert og utsatt saken.⁵¹

Helsestasjonen ble godt mottatt

Fra flere hold ble det meldt om at Helsestasjonen ble raskt godt mottatt. Skal en tro avisene forsto folk betydningen av Helsestasjonen, og oppslutningen fra publikum ble meget stor. Stasjonen var blitt besøkt av personer både fra Namsos, Klinga og Vemundvik.

Den store tilstrømmingen resulterte raskt i at lokalitetene ble spengt. Fra Namdal Arbeiderblad 26. februar 1952 kan man lese at distriktslege Berg klaget over at Helsestasjonens lokaler var for små. Stasjonen ble da drevet av Namsos kommune og ledet av et kommunalt oppnevnt styre. Enda på det tidspunktet var hverken Klinga eller Vemundvik kommet med, som det opprinnelig var ment. Heller ikke hadde det blitt noe av Namdal idrettskrets lovnader om støtte til stasjonen, men Namsos trygdekasse ga bidrag.

Men så på slutten av 1952 kom det melding om at Vemundvik hadde besluttet å gå for samarbeid om Helsestasjonen, mens Klinga fortsatt ikke hadde kommet med noe tilbud.

(*Namdal Arbeiderblad* 1. november 1952)

Vemundvik skulle betale kr 1000 som bidrag til stasjonens drift. For dette bidraget kunne innbyggerne i Vemundvik besøke stasjonen i vanlig kontortid. For kontordager utenom Helsestasjonen, for eksempel på Sørenget, måtte Vemundvik betale utgifter til lege, skyss til lege og husleie. Lege skulle betales med kr 25 pr. time, bilskyss med venting kr 22 pr. gang, og lokale kr 25 pr. måned. Kommunen betalte for transport en gang i måneden for de fra Nordre Vemundvik som besøkte stasjonen. Betingelsen var at transporten foregikk i samlet bil eller annet fremkomstmiddel. Utgifter til besøk utenom kontortid var Vemundvik kommune uvedkommende, og måtte i sin helhet betales av søkeren selv. Vemundvik betalte dessuten for medisintan og jerntabletter. Ordningen skulle gjelde fra 1. januar 1952 og inntil videre. Fra avisreportasjen ser en at man hadde tatt kontakt med Klinga på nytt, og det ble sagt at Klinga ville komme med et tilbud.

Senvinteren 1952 henvendte distriktslegen i Namsos seg til Vemundvik formannskap og ga uttrykk for nødvendigheten av at også Vemundvik hadde en spesialutdannet helsesøster. Fru Emma Aasved som var helsesøster i Namsos var interessert i at hennes virkeområde omfattet hele legedistriktet, og ville påta seg dette merarbeid for samme betaling som hun på det tidspunktet hadde. Namsos helseråd hadde vedtatt at Vemundvik kommune skulle betale et tilskudd på kr 1000 pr. år til helsesøsterens lønn. Resultatet ble imidlertid at herredsstyret utsatte saken inntil videre.⁵²

I 1952 fikk Helsestasjonen storbesøk av dr. Leimena som var såkalt Chief Medical Advisor for den indonesiske regjering og tidligere helseminister i Indonesia. Han var sendt til Namsos i det han kom fra et ekspertmøte i Verdens Helseorganisasjon. Med var også Karl Evang.

I forbindelse med en reportasje i *Namdal Arbeiderblad* 14. januar 1954 kunne sosialsjef Sigfred Elnan opplyse at tilslutningen til Helsestasjonen som vanlig var god. I 1953 hadde det vært 42 kontordager for mødrekontrollen, og 343 mødre hadde søkt stasjonen.

Spedbarnskontrollen hadde hatt besøk av 478 spebarn, og det hadde vært 20 kontordager der og småbarnskontrollen for 130 barn hadde lagt beslag på 10 kontordager.

Åtte år senere

Søster Emma. (*Nordtrønderen* 14. februar 1958)

Åtte år senere, i 1958, kunne det rapporteres om at det hele tiden hadde vært god søkning til stasjonen, som ble betjent av distriktslegen og helsesøster som assisterte ved alle legekontroller. På det tidspunktet ble stasjonens utgifter for det meste dekket av Namsos, men også Vemundvik bidro med et fast beløp. Det var fortsatt anledning for folk fra andre kommuner å oppsøke Helsestasjonen. Utgiftene siste året var på nærmere kr 9000, og inntektene på kr 3574.⁵³

Distriktslege Berg (*Nordtrønderen* 14. februar 1958)

I årsmeldingen for året 1957 ser en at driften besto av vanlig kontrollvirksomhet av spedbarn, småbarn, og mødre, inklusive prevensjonsveiledning. I samme lokale ble det også drevet kontroll av idrettsungdom, kontroll av et husmorgymnastikkparti, av sivilforsvarsmannskaper, og nå også bedriftskontroll av brannmannskaper, manntallsførte fiskere før sesongen startet, samt menn i det året de fylte 19 år, d.v.s. før de skulle møte på sesjon. Distriktsjordmoren

utførte koppevaksinasjoner av alle barn før de fylte 2 år. De siste årene hadde stasjonen blitt benyttet i forbindelse med masseundersøkelser av kvinner i aldersgruppen 20 til 70 år med henblikk på «brystkjerteltumores», samt massevaksinasjoner av befolkningen mot polio. Helsestasjonen rommet også distriktets tuberkulosekartotek, og helsesøster sørget for at det var ajour til enhver tid.

På det tidspunktet ble det rapportert om at arbeidsmengden var stor, og man ønsket seg en helsesøster til. Stadige innkjøp ble gjort til Helsestasjon, som vekter, bord og kjøleskap.⁵⁴

Det har ikke vært mulig å fastslå om Klinga kom med som bidragsyter til Helsestasjon. Kanskje bidro de ikke spesifikt før Klinga kommune ble en del av Namsos.

Oppsummering

Både arbeiderkvinnearbeidene og sanitetsforeningene er eksempel på kvinner som gikk foran, viste vei og var rollemodeller som institusjonsbyggere i den lokale velferdspolitikken i landet. Det er først når en setter seg litt inn i hva de sto for, at man oppdager, og blir klar over, hvilken samfunnsnyttig betydning de har hatt. Det er viktig å ha i mente at mye av arbeidet ble utført under vanskelige økonomiske betingelser. Kvinnene viste allikevel vei og fant løsninger i kampen for å bevare og forbedre folkehelsen. Arbeidet ble utført på frivillig basis og med stor innsatsvilje og glød.

Omsorg har tradisjonelt gjennom hele vår historie blitt definert som en særskilt kvinnelig plikt. Evnen til å gi omsorg har vært sett på som en naturgitt og medfødt egenskap som hører kvinnene til, og som er løsrevet fra kulturelle og strukturelle forhold. Kvinnene som her er omtalt ville noe mer enn å gå inn i forventede underdanige og passive omsorgsroller. De ville fremstå som aktive veivisere til velferdssamfunnet, og selv være med på å styre og definere hva kvinnene hadde bruk for. Ikke minst ønsket de å frigjøre tid, slik at kvinner kunne delta mer selvstendige i det offentlige livet. De ville være med på å styre på likefot med menn, noe mer enn å være en del av husholdningen, der menn var overhode. De ville bort i fra at kulturelle forestillinger skulle styre deres liv. Ønsket var tilgang til offentligheten fordi de representerte andre ressurser og egenskaper enn menn, som ville gagne samfunnet. Kvinner hadde like stor verdi som menn, og de skulle representere kvinner. Det var ikke nok å

stemme, de ville være aktivt med på deltakelse i utviklingen av et samfunn som gjorde menneskene friere. De var modige og vek ikke unna konfrontasjoner og tilspissede kamper fra de som representerte hindringer og motarbeidet. På mange måter var de nasjonale strateger som utformet og satte ut i livet viktige helsefremmende tiltak. Betydningen ser vi klart i dag. Rakel Severiins budskap var at det burde legges til rette for at kvinner skulle få mulighet til å utløse sine evner og krefter utenfor hjemmet, og dermed føle sitt samfunnsmessige ansvar.

Hovedansvaret for å ta vare på barnas helse ligger først og fremst hos foreldrene.

Helsepersonells rolle er å støtte opp under dette ansvaret i samarbeid med familien. I løpet av den perioden Helsestasjonstjenesten har vært i drift har selvsagt tilbudet blitt utvidet og gjennom sitt forebyggende arbeid bidratt til at norske barn er blant de friskeste i verden.

Imidlertid ser en at mange av de oppgavene som ble utkrystallisert i oppstarten fremdeles gjelder. Fortsatt handler det om å være en god tjeneste for foreldre og barn ved å komme til tidlig for å avdekke sykdom og ikke minst gi veiledning i oppdragerrollen slik at feilutvikling skal forebygges, og gi en opplevelse av mestring i foreldrerollen og derigjennom fremme god fysisk, psykisk og sosial utvikling hos barna.

Både sanitets og arbeiderkvinnene var klar over utfordringene, og så behovet for god oppfølging av mor og barn. Imidlertid hadde de noe ulikt fokus og ulike mål. Idealet var å hjelpe de trengende, men arbeiderkvinnene gikk lenger. De ønsket å gi plass for større deltakelse av kvinnene i det offentlige, og selv legge premissene for utviklingen av velferdsstaten. Arbeiderkvinnene hadde en tydeligere og mer radikal stemme enn for eksempel sanitetsbevegelsen når det gjaldt politiske spørsmål og spørsmål om samfunnsendringer for å frigjøre arbeidsfolk og ikke minst arbeiderkvinnen. De var overbevist om at de hadde noe viktig å tilføye som ville styrke demokratiet. Fra oppstarten hadde kvinnebevegelsen flere mål, nemlig at kvinnene skulle ha fullstendig frihet til å velge en hvilken som helst livsstilling og ethvert selvstendig yrke i konkurranse med mannen. Dessuten en friere stilling i ekteskapet, en større selvstendighet og trygghet i økonomisk henseende. De kunne ikke finne seg i å bli skjøvet ut.

I dag er det nærmest utenkelig å se for seg et samfunn uten Helsestasjon som et lavterskeltilbud, og det er umulig å fastslå hvilken betydning den har hatt for folkehelsen. Som mange andre steder i landet var det også i Namsos etter siste krig et sterkt ønske om å få skole og helsevesen på fote og funksjonelt igjen. Helsestasjon, husmorvikarordningen og husmorferie var eksempler på det. Mange av tiltakene bar preg av å være rettet mot å gjøre hverdagen bedre for arbeiderkvinnene og de minst bemidlede.

Ideer om helse og folkehelsearbeid har forandret seg i vår del av verden etter som folkehelsen og sykdomsmønsteret har endret seg. Man ser et skifte fra vektlegging av opplysningsarbeid og planlagt påvirkning av atferd, over mot dialog og brukermedvirkning. Folkehelsearbeid har som viktig mål å legge til rette for at befolkningen selv aktivt kan bidra til selv å ivareta og forbedre sin helse og livskvalitet

I tillegg til møtebok for Norsk Folkehjelp avdeling Namsos, har en i stor grad måtte forholde seg til referat fra Sanitetsforeningens arkiver, og det som avisene skrev om saken. En kjenner ikke til hva Namsos bys arkiver inneholder i denne saken, da det ikke har lyktes å få tilgang til disse. Det har gjort det vanskelig å stokke rekkefølgen og dermed være spesifikk på arbeidsprosessen som foregikk, og dermed kunne formidle en god sammenhengende beretning. Som nevnt innledningsvis strøk dessuten arkivene knyttet til arbeiderbevegelsen med under bombingene av byen i april 1940. Dette er momenter leser skal ta med i betraktningen.

Referanser

¹ Morgenbladet (2016) nr. 29.

² Hoel, N. (1933) Fødselsreguleringens historie. Retningslinjer for mødrehygienekontorene. *Populært tidsskrift for seksuell opplysning* s. 237.

³ Blom, I. (1980) *Barnebegrensning – synd eller sunn fornuft*, s. 196. Oslo: Universitetsforlaget.

⁴ Hoel, N. (1933) Fødselsreguleringens historie. Retningslinjer for mødrehygienekontorene. *Populært tidsskrift for seksuell opplysning*, s. 229- 252.

⁵ Blom, I. (1980) *Barnebegrensning – synd eller sunn fornuft*, s. 252- 253. Oslo: Universitetsforlaget.

⁶ Hoel, N. (1933) Fødselsreguleringens historie. *Populært tidsskrift for seksuell opplysning*, nr. 2, s. 235-236.

⁷ Namsos sanitetsforenings møtebok nr.1. (alle typer møter) for perioden 1910- 1926. Utlånt av Petra Fuglår.

⁸ Evang, K. (1947) Seksualhygiene i borgerlig og sosialistisk belysning, s. 22- 47. I Evang, K. (red)*Seksuell opplysning Bind II*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.

⁹ *Namdalen Arbeiderblad* 1. april 1947.

¹⁰ Viksveen, T. (2014) *Folk forandrer verden. Norsk Folkehjelp 75 år*. Pax Forlag A/S s.29- 34.

¹¹ *Namdalen Arbeiderblad* 25. september 1947.

¹² Evang, K. (1947) *Gjenreise av folkehelsen i Norge*. Oslo: Fabritius & sønners Forlag.

¹³ *Nordtrønderen* 18. januar 1946.

-
- ¹⁴ *Namdal Arbeiderblad* 12. mars 1947.
- ¹⁵ *Namdal Arbeiderblad*, 9. oktober 1945.
- ¹⁶ *Namdal Arbeiderblad*, 6. juni 1946.
- ¹⁷ *Namdal Arbeiderblad* 25. februar 1950.
- ¹⁸ *Nordtrønderen* 27. februar 1950.
- ¹⁹ *Nordtrønderen* 2. januar 1950.
- ²⁰ *Namdal Arbeiderblad* 28. mars 1950.
- ²¹ *Namdal Arbeiderblad* 14. januar 1947.
- ²² *Namdal Arbeiderblad* 1. og 23. april 1946.
- ²³ *Namdal Arbeiderblad* (1949) Helsestasjon for Namsos, Vemundvik og Klinga i virksomhet om kort tid, 19. mars.
- ²⁴ *Namdal Arbeiderblad* 14. januar 1947.
- ²⁵ *Namdal Arbeiderblad* 23. januar 1947.
- ²⁶ *Namdal Arbeiderblad* 28. mai 1946.
- ²⁷ *Namdal Arbeiderblad* 28. mars 1950.
- ²⁸ *Namdal Arbeiderblad* (1946) Arbeiderkvinnenes kongress i Oslo 20 august.
- ²⁹ *Namdal Arbeiderblad* 21. mai 1946.
- ³⁰ *Namdal Arbeiderblad* 7. februar 1947.
- ³¹ *Namdal Arbeiderblad* 30. januar 1947.
- ³² Opplysninger gitt av sekretær Siri Kvenild i Norsk Folkehjelp i 2019.
- ³³ *Namdal Arbeiderblad* 1. april 1947.
- ³⁴ *Namdal Arbeiderblad* 6. juni 1946.
- ³⁵ *Nordtrønderen* 25. februar 1946.
- ³⁶ *Namdal Arbeiderblad* 21. januar 1947.
- ³⁷ *Namdal Arbeiderblad* 30 mars; 17. april 1947.
- ³⁸ *Namdal Arbeiderblad* 23. januar 1947.
- ³⁹ *Namdal Arbeiderblad* 23. januar 1947.
- ⁴⁰ *Namdal Arbeiderblad* 30. mars 1948.
- ⁴¹ Namsos lag av Norsk Folkehjelp 50 år 1948- 1998. Jubileumsfest 7. mars 1998.
- ⁴² *Nordtrønderen* 20. november 1946.

⁴³ *Nordtrønderen* 20. oktober 1950.

⁴⁴ Møteprotokoll for Namsos og omegn lag av Norsk Folkehjelp.

⁴⁵ *Namdal Arbeiderblad* 28 mai 1949.

⁴⁶ *Namdal Arbeiderblad* 2. juni 1949.

⁴⁷ *Namdal Arbeiderblad* 19. mars 1949.

⁴⁸ *Nordtrønderen* 27. oktober 1950.

⁴⁹ *Namdal Arbeiderblad* 28. oktober 1950.

⁵⁰ *Namdal Arbeiderblad* 28. oktober 1950.

⁵¹ *Namdal Arbeiderblad* 23. mai 1950.

⁵² *Namdal Arbeiderblad* 25. mars 1952.

⁵³ *Nordtrønderen* 14. februar 1958.

⁵⁴ *Nordtrønderen* (1958) Namsos har veldrevet Helsestasjon, 14. februar.